

Пікулицька Л.В., Лущик Ю.М.

Сумський національний аграрний університет

Застосування комунікативного методу викладання під час вивчення російської мови як іноземної у ВНЗ

На сучасному етапі розвитку вищої школи особливої актуальності набуває її інтегрування у міжнародну систему освіти, у тому числі і в сфері навчання іноземних мов. Згідно із загальноєвропейськими рекомендаціями Ради Європи, метою є не просто вивчення будь-якої мови, а вільне спілкування цією мовою, тобто формування в студентів іншомовної комунікативної компетенції. До структури комунікативної компетенції належать: мовленнєва компетенція (аудіювання, говоріння, читання, письмо); мовна компетенція (лексичні, фонетичні, орфографічні знання); дискурсивна компетенція; соціокультурна та соціолінгвістична компетенція; стратегічна компетенція. Студент повинен уміти здійснювати усне спілкування, розуміти на слух різну інформацію, логічно структурувати й передавати свої висловлювання, обирати ефективні стратегії для розв'язання будь-якої проблеми. Основними факторами, які впливають на формування комунікативної компетенції в студентів, є професійна спрямованість, гуманістичний стиль спілкування, орієнтація на комунікативну культуру як на професійну цінність.

При відборі сучасних методів навчання необхідно врахувати наступні критерії, відповідно до яких використані методи повинні:

- створювати атмосферу, в якій студент відчуває себе вільно і комфортно, стимулювати його інтереси, розвивати бажання практичного вживання іноземної мови;
- заохочувати студента в цілому, зачіпаючи його емоції, почуття, тощо;
- стимулювати його мовні, когнітивні і творчі здібності;
- активізувати студента, роблячи його головною дійовою особою в навчальному процесі, яка активно взаємодіє з іншими учасниками цього процесу;

- створювати ситуації, в яких викладач не є центральною фігурою, тобто, студент повинен усвідомити, що вивчення іноземної мови пов'язане з його особистістю та інтересами, а не з прийомами і засобами навчання використаними викладачем;
- навчити студента працювати над мовою самостійно на рівні його фізичних, інтелектуальних та емоційних можливостей – одночасно забезпечити диференціацію й індивідуалізацію навчального процесу;
- передбачити різні види роботи в аудиторії: індивідуальну, групову, колективну, в певній мірі, стимулюючи активність студентів, їх самостійність, творчість.

Але необхідно не забувати про наявність у тих, хто навчається, мотиву для здійснення комунікації. Діяльності без мотиву не буває – це є головним у процесі комунікації. Студент повинен бути зацікавлений у вивченні іноземної мови, він має накопичувати свої знання, вміння та досвід. Комунікативна спроможність розвивається шляхом залучення студентів до вирішення великого кола значущих, реалістичних і досяжних завдань, які мають сенс, успішне вирішення яких викликає задоволення та підвищує їх упевненість у собі.

Під комунікативністю ми розуміємо оптимальність навчання з точки зору ефективності впливу на студентів. Комунікативність – акт спілкування, зв'язок між двома і більше індивідуумами, заснований на взаєморозумінні. Відповідно, основу всіх методів комунікативного навчання повинно складати вміння встановлювати зв'язок, знаходити успішні форми спілкування будь-якою мовою. Це буває зробити досить важко навіть при вивченні рідної мови, коли думки та дії учасників мовлення є зрозумілими одне одному. Іноземну мову, в цьому плані, вивчати складніше, оскільки не завжди студенти розуміють одне одного.

Метою навчання російської мови як іноземної в вищій школі на сучасному етапі є оволодіння студентами комунікативними компетенціями, що дозволяють реалізувати їхні знання, уміння, навички для розв'язання конкретних комунікативних завдань в реальних життєвих ситуаціях. У даному

випадку російська мова (як і деякі інші, широко розповсюджені мови: англійська, французька та ін.) виступає як засіб комунікації, спілкування з представниками інших націй, отже в освіті продовжує розвиватися і надалі культурологічний або інтеркультурний підхід у навчанні в рамках концепції «діалогу культур», з метою формування полімовної грамотності студентів.

У сучасному ВНЗ не має бути місця для таких процесів, як зазубрювання, бездумне завчання текстів на іноземній мові, що не мають практичної цінності для майбутньої життєдіяльності студентів. Студенти мають бути підготовлені на основі якісного сучасного автентичного навчального матеріалу до свідомого використання іноземної мови в подальшому житті та навчанні. Отже, в процесі навчання за комунікативним методом студенти набувають комунікативної компетенції – здатності користуватись мовою залежно від конкретної ситуації.

Основними ознаками комунікативного методу є наступні:

- 1) основне завдання – навчити студентів розмовляти російською мовою, якщо не на рівні носія мови, то хоча б на рівні, необхідному для подальшої роботи;
- 2) основним засобом навчання виступають ділові ігри, що моделюють реальні ситуації спілкування, найтипівіші для даного контингенту студентів. Оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними), а також видами мовленнєвої діяльності (говорінням, аудіюванням, читанням та письмом) відбувається під час практичного застосування цих засобів та видів мовленнєвої діяльності в процесі спілкування;
- 3) обмежене використання рідної мови під час навчання іноземної. Фактично, замість перекладу лексичних одиниць з іноземної мови на рідну викладач на початкових етапах використовує наочність (малюнки, фотографії тощо), а на більш просунутих – пояснення іншомовних слів іноземною мовою;
- 4) лексика вивчається не ізольовано (без контексту), а виключно в контексті під час її застосування.

Серед основних принципів навчання, які використовуються під час застосування комунікативного методу можна виділити наступні:

- принцип мовленнєвої спрямованості (комунікативності) полягає в тому, що шляхом до реалізації мовленнєвої практичної мети є практичне користування мовою у ситуаціях, максимально наближених до ситуацій реального спілкування;
- принцип індивідуалізації, тобто урахування індивідуально-психологічних особливостей студента, які впливають на успішність оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю;
- принцип автентичності означає, що під час навчання іноземній мові мають використовуватися автентичні матеріали, тобто, оригінальні, створені не для навчальних цілей. Особливо цей принцип актуальний при викладанні російської мови як іноземної на підготовчих відділеннях, де викладачі, не маючи належної підготовки у відповідній галузі знань, часто намагаються замість автентичних наукових текстів використовувати науково-популярні, адаптовані тексти. Дотримання цього принципу є надзвичайно важливим, тому що від студентів-іноземців вимагається знання не просто мови, а й наукової термінології іноземною мовою, а це без автентичних текстів практично неможливо;
- принцип інтерактивності означає, що навчання відбувається переважно у групах, оскільки в умовах групової взаємодії між студентами утворюється спільний фонд інформації про досліджуваний предмет, яким вони користуються разом. Досвід показує, що при груповій роботі підвищується не лише мотивація студентів, а й їх успішність.

Найважливішою характеристикою комунікативного підходу є застосування матеріалів, які реально використовуються носіями мови. З самого початку студенти оволодівають усіма чотирма видами мовленнєвої діяльності на фразовому і текстовому рівнях при обмеженому використанні рідної мови. Об'єктом оцінювання є не тільки правильність, але й швидкість усного мовлення та читання.

Для досягнення комунікативної компетенції – комунікативних вмінь, сформованих на основі мовних знань, навичок і вмінь – викладач іноземної

мови використовує новітні методи навчання, що поєднують комунікативні та пізнавальні цілі. Інноваційні методи навчання іноземних мов, які базуються на гуманістичному підході, спрямовані на розвиток і самовдосконалення особистості, на розкриття її резервних можливостей і творчого потенціалу, створюють передумови для ефективного поліпшення навчального процесу у вищих навчальних закладах. Основними принципами сучасних методів є: рух від цілого до окремого, орієнтація занять на студента, цілеспрямованість та змістовність занять, їх спрямованість на досягнення соціальної взаємодії при наявності віри у викладача в успіх своїх студентів, інтеграція мови та засвоєння її за допомогою знань з інших галузей науки. Студенти вдосконалюють навички усного мовлення, долається страх перед помилками.

В процесі спілкування студенти навчаються:

- вирішувати складні задачі на основі аналізу обставин і відповідної інформації;
- висловлювати альтернативні думки;
- приймати виважені рішення;
- спілкуватися з різними людьми;
- брати участь у дискусіях.

Розглянемо декілька прикладів методів комунікативно-орієнтованого навчання студентів у ВНЗ, а саме: «скетч», «рольову гру», «круглий стіл», «дискусію».

Скетч – це коротка сцена, розіграна за даною проблемною ситуацією з указівкою дійових осіб, їх соціального статусу, рольової поведінки. Скетч, на відміну від рольової гри, характеризується меншою складністю і свободою мовної поведінки персонажів. У вигляді скетчів можуть бути розіграні невеликі сцени, що належать до соціально-побутової сфери за темами «У їдальні» («У кафе»), «Покупки», «Місто, в якому я навчаюсь» («Моє рідне місто»), «Подорож» та інші.

Рольова гра надає можливість моделювати ситуації реального спілкування та відрізняється свободою та спонтанністю мовної та немовної поведінки персонажів. Рольова гра передбачає наявність певної кількості

персонажів, а також ігрової проблемної ситуації, в якій діють учасники гри. Кожен учасник під час гри організовує свою поведінку залежно від поведінки партнерів і своєї комунікативної мети. Підсумком гри має стати вирішення конфлікту.

Круглий стіл – це обмін думками з якого-небудь питання, проблеми, що цікавить учасників спілкування. Коли студент бере участь у круглому столі, він висловлюється від своєї особи. Проблеми, які обговорюються за круглим столом, можуть бути досить різноманітними: соціальними, країнознавчими, морально-етичними і т.ін. Участь у круглому столі вимагає від студентів досить високого рівня володіння мовою та наявності певних знань з проблеми. Тому як прийом контролю «круглий стіл» можна застосовувати на більш просунутому етапі навчання й після закінчення роботи над певною темою.

Дискусія є однією із форм суперечки, словесного змагання. Це обмін думками стосовно будь-якого предмета з метою досягнення єдності поглядів на цей предмет. Обов'язковою умовою дискусії є наявність якого-небудь спірного питання. Остаточне вирішення питання і досягається під час дискусії. Для її успішного проведення учасники повинні мати знання про предмет обговорення, власну думку з цього питання, опанувати прийоми впливу на партнерів та управління бесідою.

Реалізація методів комунікативного навчання повністю залежатиме від бажання, компетенції, ерудиції викладача. Уміння залучити студентів у процес активного засвоєння іноземної мови – справа досить важка та багато в чому визначається прагненням студентів до отримання й вдосконалення своїх мовленнєвих умінь і навичок. Необхідно зауважити, що саме комунікативні методи стимулюють студентів до вияву мовної активності й цілком очевидно, що в цьому і полягає їх привабливість і пріоритетне значення. Отже, методи навчання іноземних мов, які ґрунтуються на гуманістичному підході, допомагають розкрити творчий потенціал студентів і сприяють розвитку та вдосконаленню навчально-комунікативного процесу, формуванню майбутніх свідомих патріотів своєї країни, толерантних громадян світу.